

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
MACIEJ SZPUNAR
της 14ης Μαΐου 2014¹

Υπόθεση C-205/13

Hauck GmbH & Co. KG
κατά
Stokke A/S,
Stokke Nederland BV,
Peter Opsvik
και
Peter Opsvik A/S

[αίτηση του Hoge Raad der Nederlanden (Κάτω Χώρες) για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Σήματα — Λόγοι απαραδέκτου ή ακυρότητας της καταχωρίσεως — Τρισδιάστατο σήμα αποτελούμενο από το σχήμα του προϊόντος — Οδηγία 89/104/ΕΟΚ — Άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', πρώτη περίπτωση — Σημείο αποτελούμενο αποκλειστικά από το σχήμα που επιβάλλει η ίδια η φύση του προϊόντος — Άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', τρίτη περίπτωση — Σημείο αποτελούμενο αποκλειστικά από το σχήμα που προσδίδει ουσιαστική αξία στο προϊόν — Παιδική καρέκλα Tripp Trapp»

I – Εισαγωγή

1. Η προβληματική των σημάτων που αναπαριστούν το ίδιο το προϊόν δεν είναι νέα στο δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας. Από τα προσκομισθέντα έγγραφα στο πλαίσιο εργασιών του Παγκόσμιου Οργανισμού Διανοητικής Ιδιοκτησίας (ΠΟΔΙ) προκύπτει ότι, ήδη από το δεύτερο μισό του δέκατου ένατου αιώνα, τα γαλλικά δικαστήρια είχαν δεχτεί τη δυνατότητα προστασίας σημάτων συνιστάμενων στο σχήμα του ίδιου του προϊόντος ή στη συσκευασία του —τέτοια προστασία χορηγήθηκε για παράδειγμα το 1858 σε σήμα αποτελούμενο από το σχήμα μιας πλάκας σοκολάτας².

2. Είναι αναμφισβήτητο ότι το ζήτημα της καταχωρίσεως σημείου τέτοιου είδους παρουσιάζει μια ουσιαστική ιδιαιτερότητα. Η ιδιαιτερότητα αυτή αφορά το γεγονός ότι η διαφοροποίηση μεταξύ του σημείου και του αντικείμενου στο οποίο το εν λόγω σημείο παραπέμπει καθίσταται δυσδιάκριτη: το αντικείμενο μετατρέπεται σε σήμα που παραπέμπει στον εαυτό του. Στο δίκαιο των σημάτων, τούτο

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η πολωνική.

2 — Βλ. εργασίες της 17ης συνεδρίασης της μόνιμης επιτροπής του ΠΟΔΙ για το δίκαιο των σημάτων, των βιομηχανικών σχεδίων και υποδειγμάτων και των γεωγραφικών ενδείξεων, σχετικά με τα νέα είδη σημάτων (οι οποίες είναι προσβάσιμες στη διεύθυνση <http://www.wipo.int/policy/fr/sct/>). Στη θεωρία της εποχής εκείνης υποστηριζόταν ότι η καταχώριση τέτοιων σημάτων δεν έπρεπε να εγείρει αμφιβολίες, εξαιρουμένων των σχημάτων «που προκύπτουν από την ίδια τη φύση των πραγμάτων» ή που υπαγορεύονται από κατασκευαστικές ανάγκες. Επισημάνθηκε μάλιστα ότι ήταν δυνατόν η προστασία αυτή να εφαρμοστεί σωρευτικά με την προστασία που παρέιχε στα βιομηχανικά σχέδια και υποδείγματα ο νόμος του 1806 περί βιομηχανικών σχεδίων και υποδειγμάτων. Βλ. E. Pouillet, *Traité des marques de fabrique et de la concurrence déloyale en tous genres*, Παρίσι, Marchal et Billard 1875, σ. 38-41. Στην Πολωνία του μεσοπολέμου, το άρθρο 107 του νόμου της 5ης Φεβρουαρίου 1924 για την προστασία των εφευρέσεων, των σχεδίων και των σημάτων δεχόταν ρητώς τη δυνατότητα καταχωρίσεως σημάτων συνιστάμενων σε τρισδιάστατα σχήματα.

συνεπάγεται τον κίνδυνο να επεκταθεί το συμφυές με την καταχώριση του σήματος δικαίωμα της αποκλειστικότητας και σε ορισμένα χαρακτηριστικά του προϊόντος τα οποία εκδηλώνονται στο σχήμα του τελευταίου, πράγμα το οποίο ενδέχεται να έχει ως αποτέλεσμα τον περιορισμό της δυνατότητας εισόδου ανταγωνιστικών προϊόντων στην αγορά.

3. Το δικαίωμα των σημάτων της Ένωσης έλαβε υπόψη την προαναφερθείσα περίπτωση. Συγκεκριμένα, θεσπίστηκε ειδική διάταξη σχετική με τα σημεία τα οποία αναπαριστούν το σχήμα του προϊόντος. Κατά τον κρίσιμο για τα πραγματικά περιστατικά της κύριας δίκης χρόνο, η σχετική διάταξη περιλαμβανόταν στο άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας 89/104/ΕΟΚ³.

4. Τα ζητήματα που θέτει το Hoge Raad der Nederlanden (Ανώτατο δικαστήριο των Κάτω Χωρών) με την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορούν το αίτημα ακυρώσεως της καταχωρίσεως τρισδιάστατου σήματος το οποίο απεικονίζει την παιδική καρέκλα Tripp Trapp. Η υπό κρίση υπόθεση παρέχει στο Δικαστήριο την ευκαιρία να ερμηνεύσει για πρώτη φορά το περιεχόμενο δύο εκ των λόγων απαραδέκτου που απαριθμεί το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας 89/104, σύμφωνα με τους οποίους απαγορεύεται η καταχώριση σημάτων που αποτελούνται αποκλειστικά «από το σχήμα που επιβάλλει η ίδια η φύση του προϊόντος» (πρώτη περίπτωση της προαναφερθείσας διατάξεως) ή «από το σχήμα που προσδίδει ουσιαστική αξία στο προϊόν» (τρίτη περίπτωση της ίδιας διατάξεως).

II – Νομικό πλαίσιο

A — Δίκαιο της Ένωσης

5. Το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 89/104, το οποίο τιτλοφορείται «Λόγοι απαραδέκτου ή ακυρότητας», ορίζει τα εξής:

«Δεν [καταχωρίζονται] ή, εάν έχουν καταχωρισθεί, είναι δυνατόν να κηρυχθούν άκυρα:

[...]

ε) τα σήματα που αποτελούνται αποκλειστικά:

- από το σχήμα που επιβάλλει η ίδια η φύση του προϊόντος ή
- από το σχήμα του προϊόντος που είναι απαραίτητο για την επίτευξη ενός τεχνικού αποτελέσματος ή
- από το σχήμα που προσδίδει ουσιαστική αξία στο προϊόν

[...].».

3 — Πρώτη οδηγία του Συμβουλίου, της 21ης Δεκεμβρίου 1988, για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών περί σημάτων (ΕΕ L 40, σ. 1, στο εξής: οδηγία). Η οδηγία αυτή αντικαταστάθηκε μεταγενέστερα από την οδηγία 2008/95/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Οκτωβρίου 2008, για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών περί σημάτων (ΕΕ L 299, σ. 25). Εντούτοις, λαμβανομένων υπόψη των περιστάσεων της υπό κρίση υποθέσεως, έχει εφαρμογή η οδηγία 89/104/ΕΟΚ. Το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', αμφοτέρων των νομικών αυτών πράξεων, το γράμμα του οποίου είναι πανομοιότυπο και στα δύο κείμενα, διέπει το ζήτημα των σημάτων των αποτελούμενων από το σχήμα του οικείου προϊόντος.

B— Η Σύμβαση Μπενελούξ

6. Το δικαίωμα των σημάτων στις Κάτω Χώρες διέπεται από τη Σύμβαση Μπενελούξ περί διανοητικής ιδιοκτησίας (σήματα και σχέδια ή υποδείγματα) (Benelux-Verdrag inzake de intellectuele eigendom (merken en tekeningen of modellen) (στο εξής: Σύμβαση Μπενελούξ), η οποία υπεγράφη στη Χάγη στις 25 Φεβρουαρίου 2005. Το άρθρο 2.1 της συμβάσεως αυτής, το οποίο τιτλοφορείται «Σημεία δυνάμενα να αποτελέσουν σήμα στις χώρες της Μπενελούξ», προβλέπει τα ακόλουθα:

«[...]

2.1 Εντούτοις, δεν μπορούν να θεωρηθούν σήματα τα σημεία που αποτελούνται αποκλειστικά από το σχήμα το οποίο επιβάλλει η ίδια η φύση του προϊόντος, το οποίο προσδίδει ουσιαστική αξία στο προϊόν ή το οποίο είναι απαραίτητο για την επίτευξη ενός τεχνικού αποτελέσματος».

III – Η διαφορά της κύριας δίκης

7. Στις αρχές της δεκαετίας του 1970, ο Peter Opsvik σχεδίασε την παιδική καρέκλα Tripp Trapp. Το σχέδιο της καρέκλας αυτής έλαβε διάφορες τιμητικές διακρίσεις και εκτέθηκε σε μουσεία.

8. Το 1972, ο όμιλος Stokke, στον οποίο ανήκουν δύο εκ των αναιρεσίβλητων της κύριας δίκης, δηλαδή η εταιρία νορβηγικού δικαίου Stokke A/S και η εταιρία ολλανδικού δικαίου Stokke Nederland BV, άρχισε να διαθέτει την καρέκλα Tripp Trapp στην αγορά. Οι δύο άλλοι αναιρεσίβλητοι της κύριας δίκης, δηλαδή ο P. Opsvik και η εταιρία νορβηγικού δικαίου Peter Opsvik A/S, είναι επίσης κάτοχοι δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας όσον αφορά το σχήμα του επίμαχου προϊόντος.

9. Στις 8 Μαΐου 1998, η Stokke A/S υπέβαλε στο Γραφείο της Μπενελούξ για την Πνευματική Ιδιοκτησία αίτηση καταχώρισης ενός τρισδιάστατου σήματος αποτελούμενου από το σχήμα της καρέκλας Tripp Trapp. Η εν λόγω αίτηση αφορούσε «καρέκλες, ειδικότερα παιδικές καρέκλες», υπαγόμενες στην κλάση 20 υπό την έννοια του Διακανονισμού της Νίκαιας για τη διεθνή ταξινόμηση των προϊόντων και των υπηρεσιών με σκοπό την καταχώριση των σημάτων, της 15ης Ιουνίου 1957, όπως έχει τροποποιηθεί. Το ανωτέρω σήμα, το οποίο καταχωρίστηκε υπό τον αριθμό 0639972 (στο εξής: σήμα Tripp Trapp), αφορά το κατωτέρω απεικονιζόμενο σχήμα:

10. Η δραστηριότητα της εταιρίας γερμανικού δικαίου Hauck GmbH & Co. KG (στο εξής: εταιρία Hauck) συνίσταται στην παραγωγή και διανομή παιδικών ειδών, μεταξύ των οποίων καταλέγονται και δύο μοντέλα παιδικών καρεκλών τα οποία προσδιορίζονται με τις ονομασίες «Alpha» και «Beta».

11. Η Stokke A/S, η Stokke Nederland BV, ο P. Opsvik και η Peter Opsvik A/S (στο εξής, από κοινού: Stokke και Opsvik) άσκησαν αγωγή ενώπιον του Rechtbank 's-Gravenhage κατά της εταιρίας Hauck, προβάλλοντας το επιχείρημα ότι η πώληση των καρεκλών «Alpha» και «Beta» συνιστά προσβολή των δικαιωμάτων τους του δημιουργού καθώς και των δικαιωμάτων τους που απορρέουν από την καταχώριση του σήματος Tripp Trapp.

12. Η εταιρία Hauck άσκησε ανταγωγή, ζητώντας μεταξύ άλλων να ακυρωθεί η καταχώριση του σήματος Tripp Trapp.

13. Με απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 2000, το Rechtbank 's-Gravenhage αποφάνθηκε υπέρ των Stokke και Opsvik ως προς την προσβολή των δικαιωμάτων τους του δημιουργού. Κατά τα λοιπά, το δικαστήριο αυτό έκρινε βάσιμο το αίτημα της ανταγωγής, κηρύσσοντας άκυρη την καταχώριση του σήματος Tripp Trapp.

14. Επιληφθέν κατ' έφεση, το *Gerechtshof 's-Gravenhage* εξαφάνισε εν μέρει την ανωτέρω απόφαση, ειδικότερα δε τα κεφάλαιά της που αποφαινόταν επί των αιτημάτων αποζημίωσης λόγω προσβολής των δικαιωμάτων του δημιουργού. Η απόφαση του *Gerechtshof 's-Gravenhage* επικύρωσε την πρωτόδικη απόφαση όσον αφορά την ακύρωση της καταχωρίσεως του σήματος.

15. Όπως προκύπτει από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, οι *Stokke* και *Orpsvik* υποστήριξαν ότι η ουσιαστική αξία της καρέκλας *Tripp Trapp* δεν έγκειται τόσο στην ελκυστικότητα του σχήματός της όσο στη χρηστική της λειτουργία. Προέβησαν επίσης το επιχείρημα ότι το σχήμα στο οποίο συνίσταται το σήμα *Tripp Trapp* δεν επιβάλλεται αποκλειστικά από τη φύση του προϊόντος, λαμβανομένης υπόψη της ποικιλίας των σχημάτων που παρουσιάζουν οι παιδικές καρέκλες. Αντιθέτως, η εταιρία *Hauck* υποστήριξε ότι το ελκυστικό σχήμα της καρέκλας *Tripp Trapp* επηρεάζει την ουσιαστική αξία του προϊόντος και, επιπλέον, ότι το σχήμα αυτό είναι σε μεγάλο βαθμό λειτουργικό, οπότε υπαγορεύεται από τη φύση του προϊόντος.

16. Με την απόφασή του, το *Gerechtshof 's-Gravenhage* επισήμανε μεταξύ άλλων ότι το επίμαχο σχήμα είναι πολύ ελκυστικό και ότι προσδίδει ουσιαστική αξία στην καρέκλα *Tripp Trapp*. Η καρέκλα αυτή, ακριβώς λόγω του σχήματός της, είναι ιδιαίτερος κατάλληλη για να χρησιμοποιηθεί από παιδιά. Είναι ασφαλής, αξιόπιστη και άνετη και, ως εκ τούτου, το σχήμα της πρέπει να θεωρηθεί «παιδαγωγικό» και «εργονομικό». Συνεπώς, το σχήμα της καρέκλας υπαγορεύεται από τη φύση του προϊόντος. Επομένως, ο καταναλωτής αγοράζει την εν λόγω καρέκλα λαμβάνοντας υπόψη τόσο την αισθητική της αξία όσο και τις πρακτικές της ιδιότητες. Μπορεί να θεωρηθεί ότι οι καταναλωτές αναζητούν τα χαρακτηριστικά αυτά στα ανταγωνιστικά προϊόντα. Το σήμα το οποίο, ακριβώς όπως στην περίπτωση του σήματος *Tripp Trapp*, αποτελείται αποκλειστικά από ορισμένο σχήμα, τα ουσιαστικά χαρακτηριστικά του οποίου επιβάλλονται από τη φύση του προϊόντος και προσδίδουν στο εν λόγω προϊόν ουσιαστική αξία, πληροί τα κριτήρια των λόγων ακυρότητας που προβλέπει το άρθρο 2.1, παράγραφος 2, της Συμβάσεως Μπενελούξ. Συναφώς, λίγη σημασία έχει ότι τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά μπορούν να προσδοθούν στο προϊόν και με τη χρήση άλλων σχημάτων.

17. Οι δύο διάδικοι της κύριας δίκης άσκησαν αίτηση αναιρέσεως κατά της αποφάσεως του *Gerechtshof 's-Gravenhage* ενώπιον του *Hoge Raad*.

IV – Προδικαστικά ερωτήματα και διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

18. Υπό τις συνθήκες αυτές, το *Hoge Raad* αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

- «1) α) Αφορά ο λόγος απαραδέκτου ή ακυρότητας που προβλέπεται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', [πρώτη περίπτωση], της οδηγίας [89/104], όπως κωδικοποιήθηκε με την οδηγία [2008/95], σύμφωνα με τον οποίο τα τρισδιάστατα σήματα δεν μπορούν να αποτελούνται αποκλειστικά από το σχήμα που επιβάλλει η ίδια η φύση του προϊόντος, την περίπτωση σχήματος που είναι απαραίτητο για τη λειτουργία του προϊόντος ή μήπως αφορά επίσης την περίπτωση παρουσίας ενός ή περισσότερων ουσιαστών χρηστικών γνωρισμάτων ενός προϊόντος τα οποία ο καταναλωτής ενδεχομένως αναζητεί στα προϊόντα ανταγωνιστών;
- β) Αν ουδεμία από τις εναλλακτικές αυτές λύσεις είναι ορθή, τότε πώς πρέπει να ερμηνευθεί η διάταξη αυτή;
- 2) α) Μήπως ο λόγος απαραδέκτου ή ακυρότητας που προβλέπεται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', [τρίτη περίπτωση], της οδηγίας [89/104], όπως κωδικοποιήθηκε με την οδηγία [2008/95], σύμφωνα με τον οποίο τα (τρειςδιάστατα) σήματα δεν πρέπει να αποτελούνται αποκλειστικά από ένα σχήμα που προσδίδει ουσιαστική αξία στο προϊόν, αφορά τον λόγο (ή τους λόγους) που ωθούν το ενδιαφερόμενο κοινό στην αγορά του προϊόντος;

- β) Πρόκειται για «σχήμα που προσδίδει ουσιαστική αξία στο προϊόν»⁴ υπό την έννοια της προαναφερθείσας διατάξεως μόνον αν το εν λόγω σχήμα πρέπει να θεωρηθεί ως η κύρια ή κυρίαρχη αξία σε σύγκριση με άλλες αξίες (όπως σε παιδικές καρέκλες: η ασφάλεια, η άνεση και η αξιοπιστία) ή αυτό μπορεί να συμβαίνει επίσης αν, εκτός από το εν λόγω σχήμα, υπάρχουν άλλες αξίες του εν λόγω προϊόντος που επίσης μπορούν να θεωρηθούν ουσιαστικές;
- γ) Είναι για την απάντηση στα ερωτήματα 2α και 2β καθοριστική η γνώμη της πλειονότητας του ενδιαφερόμενου κοινού ή μπορεί ο δικαστής να κρίνει ότι αρκεί η άποψη ενός μέρους του κοινού για να χαρακτηριστεί η επίμαχη αξία ως «ουσιαστική» υπό την έννοια της προαναφερθείσας διατάξεως;
- δ) Αν η απάντηση στο ερώτημα 2γ είναι το δεύτερο σκέλος της διαζεύξεως, τότε ποια απαίτηση πρέπει να τεθεί όσον αφορά το μέγεθος του ενδιαφερόμενου μέρους του κοινού;
- 3) Πρέπει το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας [89/104], όπως κωδικοποιήθηκε με την οδηγία [2008/95], να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι ο λόγος απαραδέκτου ή ακυρότητας της καταχωρίσεως σήματος που προβλέπει η διάταξη αυτή συντρέχει επίσης όταν το σήμα υπό τη μορφή σχήματος συνίσταται σε σημείο ως προς το οποίο έχει εφαρμογή [η πρώτη περίπτωση της εν λόγω διατάξεως], κατά τα λοιπά δε πληροί τα κριτήρια του λόγου που απαριθμεί [η τρίτη περίπτωση] της ίδιας διατάξεως;

19. Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως περιήλθε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 18 Απριλίου 2013.

20. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν οι διάδικοι της κύριας δίκης, η Γερμανική, η Ιταλική, η Πολωνική Κυβέρνηση και η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, η Πορτογαλική Κυβέρνηση καθώς και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

21. Οι ανωτέρω, πλην της Ιταλικής και της Πορτογαλικής Κυβέρνησης, παρέστησαν επίσης στην επ' ακροατηρίου συζήτηση η οποία διεξήχθη στις 26 Φεβρουαρίου 2014.

V – Ανάλυση

22. Όπως είχα την ευκαιρία να υπενθυμίσω, πέραν των γενικών λόγων απαραδέκτου ή ακυρότητας της καταχωρίσεως σήματος, η οδηγία 89/104 θεσπίζει, με το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', ειδική διάταξη η οποία αφορά αποκλειστικά τα σήματα τα αποτελούμενα από το σχήμα του οικείου προϊόντος⁵.

4 — Πρέπει στο σημείο αυτό να επισημανθεί ότι παρατηρείται απόκλιση μεταξύ, αφενός, του γράμματος του παρατιθέμενου χωρίου της διατάξεως όπως έχει αποδοθεί στη γλώσσα διαδικασίας και το οποίο αναφέρεται στο «σχήμα που προσδίδει ουσιαστική αξία στο προϊόν» (γράμμα πανομοιότυπο στη γερμανική, ισπανική, αγγλική, γαλλική και άλλες γλώσσες) και, αφετέρου, του γράμματος της ίδιας αυτής διατάξεως στην πολωνική γλώσσα, το οποίο αναφέρεται σε «σχήμα που αυξάνει σημαντικά την αξία του προϊόντος» (*kształcie zwiększającym znacznie wartość towaru*). Η απόκλιση αυτή δεν οδηγεί, κατά τη γνώμη μου, σε διαφορετικές ερμηνείες του νοήματος της οικείας διατάξεως.

5 — Η έννοια αυτή περιλαμβάνει τρισδιάστατα ή δισδιάστατα σχήματα καθώς και εικονιστικά σήματα (αναπαραστάσεις) αποτελούμενα από το σχήμα του προϊόντος, βλ. απόφαση *Philips*, C-299/99, EU:C:2002:377, σκέψη 76. Πανομοιότυπη διάταξη περιελήφθη και στο άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο ε', του κανονισμού (ΕΚ) 207/2009 του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2009, για το κοινοτικό σήμα (ΕΕ L 78, σ. 1), προγενέστερα δε περιεχόταν στο άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο ε', του κανονισμού (ΕΚ) 40/94 του Συμβουλίου, της 20ής Δεκεμβρίου 1993, για το κοινοτικό σήμα (ΕΕ L 11, σ. 1).

23. Η πλήρωση των κριτηρίων οποιουδήποτε εκ των τριών λόγων που απαριθμεί το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', αποτελεί κώλυμα για την καταχώριση του οικείου σήματος. Οι λόγοι αυτοί χαρακτηρίζονται απόλυτοι υπό την έννοια ότι, κατ' αντιδιαστολή προς τους λόγους μη καταχωρίσεως που απαριθμεί το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχεία β', γ' και δ', της οδηγίας, δεν μπορούν να παύσουν να εφαρμόζονται για τον λόγο ότι το επίμαχο σήμα αποκτά «διακριτικό χαρακτήρα λόγω της χρήσεως» που του έχει γίνει (άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 89/104)⁶.

24. Το Δικαστήριο έχει ερμηνεύσει επανειλημμένως τον λόγο του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', δεύτερη περίπτωση, της οδηγίας. Ο λόγος αυτός αφορά το απαράδεκτο αιτήσεως καταχωρίσεως σημάτων τα οποία «αποτελούνται αποκλειστικά από το σχήμα του προϊόντος που είναι απαραίτητο για την επίτευξη ενός τεχνικού αποτελέσματος»⁷. Εντούτοις, στην υπό κρίση υπόθεση ζητείται από το Δικαστήριο να ερμηνεύσει το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', πρώτη και τρίτη περίπτωση. Με την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, το αιτούν δικαστήριο θέτει επιπλέον το ζήτημα της δυνατότητας σωρευτικής εφαρμογής των δύο αυτών λόγων απαράδεκτου ή ακυρότητας.

A— Ratio legis του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας

25. Το Δικαστήριο εκτιμά ότι οι διάφοροι λόγοι απαράδεκτου ή ακυρότητας που απαριθμούνται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας πρέπει να ερμηνευτούν υπό το πρίσμα του γενικού συμφέροντος στο οποίο στηρίζεται καθένας από αυτούς⁸.

26. Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', δεύτερη περίπτωση, της οδηγίας, το γενικό συμφέρον στο οποίο στηρίζεται η εν λόγω διάταξη συνίσταται στην αποτροπή της δημιουργίας μονοπωλίου όσον αφορά τα ουσιώδη χαρακτηριστικά ενός προϊόντος τα οποία προκύπτουν από το σχήμα του τελευταίου.

27. Κατά το Δικαστήριο, ο σκοπός του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', δεύτερη περίπτωση, της οδηγίας συνίσταται στην αποφυγή του ενδεχομένου η καταχώριση του σήματος να οδηγήσει στην υπέρ του δικαιούχου δημιουργία μονοπωλίου όσον αφορά τεχνικές λύσεις ή πρακτικής φύσεως χαρακτηριστικά ενός προϊόντος τα οποία οι καταναλωτές ενδέχεται να αναζητήσουν στα προϊόντα των ανταγωνιστών. Η διάταξη αυτή αποβλέπει επίσης στην αποτροπή του ενδεχομένου η προστασία που παρέχει το σήμα να εμποδίσει τους ανταγωνιστές να προσφέρουν ελεύθερα στην αγορά προϊόντα τα οποία ενσωματώνουν τις ως άνω τεχνικές λύσεις ή τα ως άνω πρακτικής φύσεως χαρακτηριστικά⁹.

28. Είναι αναμφισβήτητο ότι τον ανωτέρω περιγραφόμενο σκοπό εξυπηρετούν και οι τρεις λόγοι απαράδεκτου ή ακυρότητας του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας. Οι τρεις αυτοί λόγοι έχουν σκοπό να εξασφαλίσουν ότι τα ουσιώδη χαρακτηριστικά του οικείου προϊόντος, τα οποία εκδηλώνονται στο σχήμα του τελευταίου, θα παραμείνουν ελεύθερα για κοινή χρήση.

29. Επιπλέον, ο σκοπός αυτός έχει βαθύτερη αιτιολόγηση, η οποία άπτεται των αξιακών αρχών του δικαίου προστασίας των σημάτων.

6 — Αποφάσεις Philips, EU:C:2002:377, σκέψη 75, και Benetton Group, C-371/06, EU:C:2007:542, σκέψεις 25-27.

7 — Αποφάσεις Philips, EU:C:2002:377, και Lego Juris κατά ΓΕΕΑ, C-48/09 P, EU:C:2010:516, καθώς επίσης και αποφάσεις του Γενικού Δικαστηρίου Yoshida Metal Industry κατά ΓΕΕΑ — Pi-Design κ.λπ. (Παράσταση επιφάνειας με μικρούς μαύρους κύκλους), T-331/10, EU:T:2012:220, Yoshida Metal Industry κατά ΓΕΕΑ — Pi-Design κ.λπ. (Παράσταση επιφάνειας με μικρούς μαύρους κύκλους), T-416/10, EU:T:2012:222, Reddig κατά ΓΕΕΑ — Morleys (Λαβή μαχαριού), T-164/11, EU:T:2012:443.

8 — Αποφάσεις Windsurfing Chiemsee, C-108/97 και C-109/97, EU:C:1999:230, σκέψεις 25-27, και Philips, EU:C:2002:377, σκέψη 77.

9 — Αποφάσεις Windsurfing Chiemsee, EU:C:1999:230, σκέψη 25, και Philips, EU:C:2002:377, σκέψεις 78-79.

30. Το σήμα —ως άυλο αγαθό— έχει την ικανότητα να δημιουργεί στο κοινό συγκεκριμένους συνειρμούς μεταξύ ενός προϊόντος (ή υπηρεσίας) και του οικείου σημείου¹⁰. Χάρης στο τελευταίο, ο αποδέκτης μπορεί να συνδέσει το οικείο σήμα με την προέλευση προϊόντων χαρακτηριζομένων από σταθερό επίπεδο ποιότητας. Το σήμα εξασφαλίζει την ομοιομορφία των χαρακτηριστικών των αποκτώμενων προϊόντων και μειώνει ως εκ τούτου, πρώτον, τον κίνδυνο που συναρτάται με την περιορισμένη πρόσβαση σε πληροφορίες και, δεύτερον, τις δαπάνες εξευρέσεως του κατάλληλου προϊόντος. Επομένως, το σύστημα προστασίας των σημάτων ενισχύει τη διαφάνεια της αγοράς, εξομαλύνοντας τη δυσαναλογία που παρατηρείται μεταξύ, αφενός, των πολύπλοκων προϋποθέσεων διαθέσεως των προϊόντων στο εμπόριο και, αφετέρου, της περιορισμένης γνώσεως που έχει συναφώς ο καταναλωτής¹¹.

31. Λόγω των οικονομικών του λειτουργιών, το σύστημα προστασίας των σημάτων συνιστά απαραίτητο στοιχείο για την καθιέρωση θεμιτού ανταγωνισμού με βάση τις τιμές και την ποιότητα των προϊόντων¹². Επισημαίνεται συναφώς ότι, στον τομέα των σημάτων, η αποκλειστική χρήση συγκεκριμένου άυλου αγαθού, η οποία αποτελεί χαρακτηριστικό όλων των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, δεν συνεπάγεται συνήθως περιορισμό του ανταγωνισμού. Η αποκλειστική χρήση του οικείου σημείου (σήματος) δεν περιορίζει την ελευθερία των ανταγωνιστών να προσφέρουν τα προϊόντα τους. Οι ανταγωνιστές έχουν τη δυνατότητα να αντλήσουν ελεύθερα από τη δεξαμενή των δυναμικών σημείων (σημάτων), ο αριθμός των οποίων είναι στην πραγματικότητα απεριόριστος.

32. Παρά ταύτα, σε ορισμένες περιπτώσεις η ύπαρξη αποκλειστικών δικαιωμάτων επί του σήματος ενδέχεται να συνεπάγεται νόθευση του ανταγωνισμού.

33. Η διάταξη του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας έχει σκοπό να αποφευχθεί το ενδεχόμενο χορηγήσεως αθέμιτου ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος μέσω της καταχώρισεως ενός σχήματος, στις περιπτώσεις που η καταχώριση αυτή προβλέπει δικαίωμα αποκλειστικότητας επί των ουσιωδών χαρακτηριστικών του προϊόντος τα οποία είναι θεμελιώδη για τη λειτουργία του αποτελεσματικού ανταγωνισμού στην οικεία αγορά. Τούτο θα οδηγούσε σε υπονόμευση του σκοπού για τον οποίο καθιερώθηκε το σύστημα προστασίας των σημάτων.

34. Ένα παράδειγμα τέτοιας εφαρμογής του συστήματος προστασίας των σημάτων —αν και όχι το μοναδικό— είναι η σώρευση της προστασίας που στηρίζεται στην καταχώριση του σήματος με την προστασία που απορρέει από άλλα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας. Θα ήθελα συναφώς να επισημάνω ρητώς ότι το δίκαιο της Ένωσης επιτρέπει καταρχήν τέτοια σωρευτική προστασία. Για παράδειγμα, η καταχώριση βιομηχανικού σχεδίου ή υποδείγματος δεν αποκλείει την προστασία του ίδιου αυτού τρισδιάστατου σχήματος ως σήματος, υπό την προϋπόθεση ασφαλώς ότι πληρούνται οι όροι καταχώρισεως σήματος¹³.

10 — Βλ. R. Skubisz, *Prawo z rejestracji znaku towarowego i jego ochrona. Studium z zakresu prawa polskiego na tle prawnopównawczym* [Το δικαίωμα που απορρέει από την καταχώριση του σήματος και η προστασία του. Ανάλυση του πολωνικού δικαίου μέσω συγκριτικής προσέγγισης], Lublin 1988, σ. 15-18, 235-236· E. Wojcieszko-Głuszko, *Pojęcie znaku towarowego, w: System prawa prywatnego, tom 14b — Prawo własności przemysłowej* [Η έννοια του σήματος, σε: Σύστημα ιδιωτικού δικαίου, τόμος 14b — Δίκαιο της βιομηχανικής ιδιοκτησίας], Βαρσοβία, CH Beck, Instytut Nauk Prawnych PAN 2012, σ. 427-428.

11 — Βλ. W.M. Landes, R.A. Posner, *The Economic Structure of Intellectual Property Law*, Cambridge, Harvard University Press 2003, σ. 166-168· A. Griffiths, *An Economic Perspective on Trade Mark Law*, Cheltenham, Elgar Publishing 2011, σ. 47-53, 157.

12 — Βλ. επίσης αποφάσεις Lego Juris κατά ΓΕΕΑ, EU:C:2010:516, σκέψη 38, και Pi-Design κ.λπ. κατά ΓΕΕΑ και ΓΕΕΑ κατά Yoshida Metal Industry, C-337/12 P έως C-340/12 P, EU:C:2014:129, σκέψη 42.

13 — Τούτο προκύπτει, μεταξύ άλλων, από το άρθρο 16 της οδηγίας 98/71/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Οκτωβρίου 1998, για τη νομική προστασία σχεδίων και υποδειγμάτων (EE L 289, σ. 28). Βλ., επίσης, J. Szwaja, E. Wojcieszko-Głuszko, I.B. Mika, *Kumulacja i kolizja praw własności przemysłowej (na przykładzie wzorów przemysłowych i znaków towarowych)* [Σώρευση και σύγκρουση δικαιωμάτων βιομηχανικής ιδιοκτησίας — Το παράδειγμα των βιομηχανικών σχεδίων και υποδειγμάτων και των σημάτων], *Kwartalnik Prawa Prywatnego*, 2001, τόμος 2, σ. 343.

35. Εντούτοις, υπενθυμίζεται ότι ο σκοπός του συστήματος προστασίας των σημάτων, ο οποίος έγκειται στην καθιέρωση θεμιτού ανταγωνισμού μέσω ενισχύσεως της διαφάνειας της αγοράς, διακρίνεται από τις θεμελιώδεις αρχές στις οποίες στηρίζεται η προστασία ορισμένων άλλων δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, με τα οποία επιδιώκεται, κατ' ουσίαν, η προώθηση της καινοτομίας και της δημιουργικότητας.

36. Αυτή η επιδίωξη διαφορετικών σκοπών εξηγεί τον λόγο για τον οποίο η προστασία που απορρέει από την καταχώριση σήματος είναι χρονικά απεριόριστη, αντιθέτως προς την προστασία άλλων δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, την οποία ο νομοθέτης επέλεξε να περιορίσει χρονικά. Ο εν λόγω περιορισμός προκύπτει από την εξισορρόπηση μεταξύ, αφενός, του δημοσίου συμφέροντος το οποίο έγκειται στην προστασία της καινοτομίας και της δημιουργικότητας και, αφετέρου, του οικονομικού συμφέροντος το οποίο στηρίζεται στη δυνατότητα αντλήσεως οφέλους από πνευματικά επιτεύγματα άλλων ανθρώπων με σκοπό την περαιτέρω προώθηση της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης.

37. Η εφαρμογή του δικαίου των σημάτων κατά τρόπο ώστε να επεκτείνεται η αποκλειστικότητα και επί άυλων αγαθών προστατευόμενων βάσει άλλων δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας θα μπορούσε, μετά την απόσβεση των δικαιωμάτων αυτών, να οδηγήσει σε διασάλευση της μεταξύ των διαφόρων συμφερόντων ισορροπίας την οποία καθιέρωσε ο νομοθέτης, μεταξύ άλλων, περιορίζοντας τη χρονική περίοδο προστασίας των άλλων αυτών δικαιωμάτων.

38. Το ανωτέρω ζήτημα ρυθμίζεται ποικιλοτρόπως στις διάφορες έννομες τάξεις¹⁴. Ο νομοθέτης της Ένωσης το επέλυσε θέτοντας κανονιστικά κριτήρια δυνάμενα να αποτελέσουν απόλυτους λόγους απαραδέκτου της καταχωρίσεως σήματος αποτελούμενου από το σχήμα του οικείου προϊόντος.

39. Επομένως, τα κριτήρια αυτά, τα οποία περιλαμβάνονται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας, προλαμβάνουν ενδεχόμενη εφαρμογή του δικαίου των σημάτων για σκοπό ο οποίος δεν συνάδει με τις αρχές στις οποίες στηρίζεται το εν λόγω δίκαιο. Αποβλέπουν δε στην προστασία του θεμιτού ανταγωνισμού εμποδίζοντας τη δημιουργία μονοπωλίου όσον αφορά τα ουσιώδη χαρακτηριστικά του οικείου προϊόντος τα οποία είναι θεμελιώδη για τη λειτουργία του αποτελεσματικού ανταγωνισμού στη σχετική αγορά. Τα κριτήρια αυτά εξασφαλίζουν ειδικότερα τη διατήρηση της μεταξύ των διαφόρων συμφερόντων ισορροπίας την οποία καθιέρωσε ο νομοθέτης περιορίζοντας χρονικά την προστασία ορισμένων δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.

40. Η εξέταση των ερωτημάτων τα οποία υποβάλλει το εθνικό δικαστήριο θα πραγματοποιηθεί υπό το πρίσμα των ανωτέρω διαπιστώσεων.

B — Ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', πρώτη περίπτωση, της οδηγίας (πρώτο ερώτημα)

41. Με το πρώτο ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί την ερμηνεία της έννοιας «σχήμα που επιβάλλει η ίδια η φύση του προϊόντος».

42. Όσον αφορά το πλαίσιο του ερωτήματος αυτού, από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως του Hoge Raad προκύπτει ότι τα χαρακτηριστικά του σχήματος της επίμαχης παιδικής καρέκλας εξαρτώνται, τουλάχιστον εν μέρει, από τα λειτουργικά της χαρακτηριστικά, και ειδικότερα από την ασφάλεια, την άνεση και την αξιοπιστία της. Η καρέκλα αυτή διαθέτει επίσης «παιδαγωγικές» και «εργονομικές» ιδιότητες.

¹⁴ — Κατά το ομοσπονδιακό δίκαιο των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, το πρόβλημα αυτό σχετίζεται με τη «θεωρία της λειτουργικότητας» (functionality doctrine) η οποία αναπτύχθηκε από τη νομολογία και στη συνέχεια κωδικοποιήθηκε από τον νόμο· βλ. A. Horton, «Designs, shapes and colours: a comparison of trade mark law in the United Kingdom and the United States», *European intellectual property review*, 1989, τόμος 11, σ. 311.

43. Στο πλαίσιο της κύριας δίκης, οι Stokke και Orpsvik υποστήριξαν επίσης ότι τα χαρακτηριστικά της εν λόγω καρέκλας δεν αρκούν για τη διαπίστωση συνδρομής του λόγου απαραδέκτου ή ακυρότητας που αφορά το σχήμα το οποίο επιβάλλει η ίδια η φύση του προϊόντος (άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', πρώτη περίπτωση). Κατά την άποψη των Stokke και Orpsvik, αυτός ο λόγος απαραδέκτου ή ακυρότητας αφορά προϊόντα με προκαθορισμένο σχήμα μη δυνάμενα να έχουν εναλλακτική μορφή.

44. Όπως προανέφερα, το Δικαστήριο δεν είχε μέχρι τώρα την ευκαιρία να αποφανθεί επί της ερμηνείας του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', πρώτη περίπτωση¹⁵.

45. Θα ήθελα καταρχάς να υπογραμμίσω ότι υπάρχουν δύο απόψεις όσον αφορά τον τρόπο ερμηνείας της εν λόγω διατάξεως, οι οποίες υποστηρίζονται τόσο στη σχετική θεωρία όσο και με τις παρατηρήσεις των μετεχόντων στη διαδικασία.

46. Σύμφωνα με την πρώτη άποψη, η οποία προκρίνει τη στενή ερμηνεία της διατάξεως, η έννοια «σχήμα που επιβάλλει η ίδια η φύση του προϊόντος» αφορά το σχήμα που είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένο με τη φύση του οικείου προϊόντος, και το οποίο επομένως δεν αφήνει κανένα περιθώριο στον παραγωγό να συμβάλει ατομικά στη διαμόρφωσή του¹⁶. Η ερμηνεία αυτή περιορίζει το πεδίο εφαρμογής του εξεταζόμενου λόγου απαραδέκτου ή ακυρότητας στα προϊόντα τα οποία δεν διαθέτουν εναλλακτικά σχήματα, και επομένως στα προϊόντα φυσικής προελεύσεως (το κλασικό παράδειγμα εφαρμογής του λόγου αυτού είναι ο αποκλεισμός της δυνατότητας καταχωρίσεως του «σχήματος της μπανάνας για τις μπανάνες») καθώς και στα προϊόντα για το σχήμα των οποίων ισχύουν συγκεκριμένοι κατασκευαστικοί κανόνες (όπως είναι, για παράδειγμα, η μπάλα του ράγκμπι).

47. Η προσέγγιση αυτή φαίνεται να επικρατεί και στη διοικητική πρακτική του Γραφείου Εναρμονίσεως στο πλαίσιο της Εσωτερικής Αγοράς (εμπορικά σήματα, σχέδια και υποδείγματα) (ΓΕΕΑ) σχετικά με το κοινοτικό σήμα¹⁷.

48. Σύμφωνα με τη δεύτερη άποψη, η οποία στηρίζεται σε ευρεία ερμηνεία της διατάξεως, ο επίμαχος λόγος απαραδέκτου ή ακυρότητας αφορά, σε σχέση με οποιοδήποτε προϊόν, το ευρύτερα αποδεκτό σχήμα, εκείνο που εκφράζει καλύτερα τη φύση του οικείου προϊόντος¹⁸. Πρόκειται για τυπικά σημεία της συγκεκριμένης σημασιολογικής κατηγορίας, δηλαδή για σημεία τα οποία παραπέμπουν στους συνειρμούς που δημιουργούνται στο κοινό σε σχέση με τα ουσιώδη χαρακτηριστικά του οικείου προϊόντος. Η απαγόρευση καταχωρίσεως αφορά αποκλειστικά και μόνον τα γενικά χαρακτηριστικά του εν λόγω προϊόντος τα οποία προκύπτουν από τη λειτουργία του. Αντιθέτως, η απαγόρευση δεν αφορά τα ειδικά χαρακτηριστικά του οικείου προϊόντος ούτε εκείνα τα οποία προκύπτουν από συγκεκριμένη εφαρμογή του προϊόντος αυτού¹⁹.

15 — Όσον αφορά το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο ε', περίπτωση i, του κανονισμού 40/94, βλ. απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου Procter & Gamble κατά ΓΕΕΑ (σχήμα σαπουνιού), T-122/99, EU:T:2000:39, σκέψη 55.

16 — Στην υπό κρίση υπόθεση, την προσέγγιση αυτή επέλεξαν οι Stokke και Orpsvik με τις παρατηρήσεις που κατέθεσαν στο πλαίσιο της κύριας δίκης, καθώς επίσης και η Ιταλική και η Πορτογαλική Κυβέρνηση αλλά και η Επιτροπή με τις δικές τους παρατηρήσεις.

17 — Βλ. κατευθυντήριες οδηγίες σχετικά με τις διαδικασίες ενώπιον του ΓΕΕΑ, εγκριθείσες προσφάτως με την απόφαση υπ' αριθ. EX-13-5 του ΓΕΕΑ, της 3ης Δεκεμβρίου 2013 (στο εξής: κατευθυντήριες οδηγίες του ΓΕΕΑ), τμήμα Β, μέρος 4 (Απόλυτοι λόγοι απαραδέκτου καταχωρίσεως), σημείο 2.5.2. Βλ., επίσης, A. Folliard-Monguiral, D. Rogers, «The protection of shapes by the Community trade mark», *European intellectual property review*, 2003, τόμος 25, σ. 173.

18 — Την προσέγγιση αυτή υιοθέτησε με τις παρατηρήσεις της η εταιρία Hauck, καθώς και, με ορισμένες επιφυλάξεις, η Γερμανική και η Πολωνική Κυβέρνηση και η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου.

19 — Βλ. H. Fezer, «MarkenG § 3», σε: H. Fezer (Επιμ.), *Markenrecht*, 4η έκδ., Μόναχο, Beck 2009, παράγραφος 663· G. Eisenführ, «Art 7», σε: G. Eisenführ, D. Schennen (Επιμ.), *Gemeinschaftsmarkenverordnung*, 3η έκδ., Κολωνία, Wolters Kluwer 2010, παράγραφος 197· επίσης, A. Firth, E. Gredley, S. Maniatis, «Shapes as trade marks: public policy, functional considerations and consumer perception», *European intellectual property review*, 2001, τόμος 23, σ. 92.

49. Σύμφωνα με τη δεύτερη αυτή προσέγγιση, δεν μπορεί να γίνει δεκτή η καταχώριση σχήματος αποτελούμενου αποκλειστικά και μόνον από τα χαρακτηριστικά τα οποία αποδίδονται συνήθως στο οικείο προϊόν, όπως είναι —για να χρησιμοποιήσω τα παραδείγματα που επικαλέστηκε η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ή που αναφέρονται συχνά στη θεωρία— το σχήμα ενός παραλληλεπίπεδου για το τούβλο, το σχήμα ενός δοχείου με στόμιο, κάλυμμα και λαβή για την τσαγιέρα, ή το σχήμα των δοντιών του πιρουινιού για το πιρούι.

50. Κατά την κρίση μου, μολοντί η γραμματική ερμηνεία της επίμαχης διατάξεως συνηγορεί υπέρ της πρώτης απόψεως περί στενής ερμηνείας, εντούτοις η άποψη αυτή δεν βρίσκει έρεισμα στη ratio legis της διατάξεως αυτής.

51. Καταρχάς, η εν λόγω πρώτη άποψη ενδέχεται να έχει ως συνέπεια να θιγεί η ίδια η ουσία του λόγου απαραδέκτου ή ακυρότητας του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', πρώτη περίπτωση, της οδηγίας. Πράγματι, δύσκολα θα μπορούσε να γίνει δεκτό ότι ένας συνετός νομοθέτης θα προέβλεπε λόγο απαραδέκτου ή ακυρότητας της καταχωρίσεως με τόσο στενό πεδίο εφαρμογής, περιοριζόμενο κατ' ουσίαν στα σχήματα που δημιουργεί η φύση ή καθορίζει κατά τρόπο ενιαίο η κανονιστική ρύθμιση. Στο πλαίσιο τόσο στενής ερμηνείας το κριτήριο αυτό καθίσταται περιττό, δεδομένου ότι τέτοια σχήματα δεν διαθέτουν προδήλως διακριτικό χαρακτήρα, ούτε μπορούν να τον αποκτήσουν διά της χρήσεως. Η καταχώριση των σχημάτων αυτών θα αποκλειόταν εν πάση περιπτώσει δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχεία β' και γ', της οδηγίας, το δε άρθρο 3, παράγραφος 3, ουδόλως θα τύγχανε εφαρμογής ως προς αυτά.

52. Εκτός αυτού, μια τόσο στενή ερμηνεία όπως η προτεινόμενη δεν έχει ως μόνο αποτέλεσμα να στερήσει από τη διάταξη αυτή το κανονιστικό της περιεχόμενο. Η ερμηνεία αυτή παραβιάζει επίσης τη θεμελιώδη αρχή ότι τα τρία κριτήρια του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας διαπνέονται από τον ίδιο σκοπό²⁰.

53. Πριν εκθέσω τα συμπεράσματά μου ως προς την ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', πρώτη περίπτωση, θα ήθελα να παραπέμψω στη νομολογία του Δικαστηρίου όσον αφορά τη δεύτερη περίπτωση της διατάξεως αυτής. Υπενθυμίζεται ότι η διάταξη αυτή απαγορεύει την καταχώριση «του σχήματος του προϊόντος που είναι απαραίτητο για την επίτευξη ενός τεχνικού αποτελέσματος». Με την απόφαση που εξέδωσε στην υπόθεση Philips, το Δικαστήριο επισήμανε ότι αυτός ο λόγος απαραδέκτου ή ακυρότητας της καταχωρίσεως αφορά σχήματα των οποίων τα *ουσιώδη χαρακτηριστικά* (η υπογράμμιση δική μου) εξασφαλίζουν μια τεχνική λειτουργία. Η καθιέρωση της συμφυούς προς το δικαίωμα του σήματος αποκλειστικότητας δεν μπορεί να εμποδίζει τη δυνατότητα των ανταγωνιστών να προσφέρουν στην αγορά προϊόντα που να ενσωματώνουν την ίδια τεχνική λειτουργία. Επίσης, δεν μπορεί να περιορίζει τη δυνατότητα των ανταγωνιστών να επιλέγουν λύσεις προς επίτευξη συγκεκριμένου τεχνικού αποτελέσματος. Εφόσον τα ουσιώδη λειτουργικά χαρακτηριστικά του σχήματος ενός προϊόντος συνδέονται μόνο με το τεχνικό αποτέλεσμα, το ως άνω άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', δεύτερη περίπτωση, της οδηγίας αποκλείει την καταχώριση σημείου αποτελούμενου από το εν λόγω σχήμα, έστω και αν το οικείο τεχνικό αποτέλεσμα μπορεί να επιτευχθεί μέσω άλλων σχημάτων²¹.

54. Κατά την άποψή μου, λαμβανομένου υπόψη ότι οι αρχές στις οποίες στηρίζονται τα τρία κριτήρια του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας συμπίπτουν, η ανωτέρω επιχειρηματολογία εφαρμόζεται επίσης στην περίπτωση του κριτηρίου δυνάμει του οποίου απαγορεύεται η καταχώριση σημείου αποτελούμενου αποκλειστικά από το «σχήμα που επιβάλλει η ίδια η φύση του προϊόντος».

20 — Στην υπό κρίση υπόθεση, η Επιτροπή στηρίζεται στην —εσφαλμένη κατά την άποψή μου— παραδοχή ότι ο λόγος απαραδέκτου της καταχωρίσεως που προβλέπει η πρώτη περίπτωση της επίμαχης διατάξεως έχει διαφορετική φύση από εκείνη των άλλων δύο περιπτώσεων, δηλαδή της δεύτερης και της τρίτης. Κατά τη γνώμη της Επιτροπής, η εν λόγω πρώτη περίπτωση δεν αφορά τη δημιουργία μονοπωλίου επί ορισμένων ουσιωδών χαρακτηριστικών του προϊόντος, αλλά αποβλέπει στην αποφυγή της δημιουργίας «φυσικού μονοπωλίου» επί του προϊόντος ως τέτοιου, δηλαδή της καταστάσεως κατά την οποία το μοναδικό πιθανό σχήμα ενός προϊόντος επιτρέπεται να χρησιμοποιηθεί αποκλειστικά και μόνον από έναν οικονομικό φορέα, με συνακόλουθη εξάλειψη κάθε μορφής ανταγωνισμού.

21 — Απόφαση Philips, EU:C:2002:377, σκέψεις 79 και 83.

55. Κατόπιν των προεκτεθέντων, φρονώ ότι το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', πρώτη περίπτωση, της οδηγίας απαγορεύει την καταχώριση σχήματος όλα τα ουσιώδη χαρακτηριστικά του οποίου προκύπτουν στο σύνολό τους από τη φύση του οικείου προϊόντος, εξαρτώμενα επομένως από τη χρηστική λειτουργία την οποία επιτελεί το προϊόν αυτό.

56. Συναφώς, είμαι της γνώμης ότι πρέπει να ληφθεί υπόψη η ακόλουθη περίπτωση: ορισμένα χαρακτηριστικά του σχήματος έχουν ιδιαίτερη σημασία για τη λειτουργία την οποία επιτελεί ένα συγκεκριμένο προϊόν. Αυτά ενδέχεται να είναι και χαρακτηριστικά του σχήματος τα οποία δύσκολα θα μπορούσαν να περιγραφούν ως απαραίτητα για την επίτευξη ενός «τεχνικού αποτελέσματος» κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', δεύτερη περίπτωση, της οδηγίας.

57. Δεδομένου ότι εν προκειμένω γίνεται λόγος για χαρακτηριστικά τα οποία έχουν ουσιώδη σημασία για τη λειτουργία του οικείου προϊόντος, τότε πρόκειται αναμφισβήτητα και για χαρακτηριστικά τα οποία ο χρήστης μπορεί να αναζητήσει στα ανταγωνιστικά προϊόντα. Από οικονομικής απόψεως, τέτοια είναι τα χαρακτηριστικά του σχήματος για τα οποία δεν υπάρχουν εξίσου κατάλληλα υποκατάστατα (δυνατότητα πλήρους υποκαταστάσεως).

58. Η διάθεση των χαρακτηριστικών αυτών προς αποκλειστική χρήση ενός και μόνον οικονομικού φορέα εμποδίζει τις ανταγωνίστριες επιχειρήσεις να προσδίδουν στα προϊόντα τους σχήμα το οποίο είναι εξίσου κατάλληλο προς χρήση. Τούτο έχει ως συνέπεια να χορηγείται στον δικαιούχο του σχήματος σημαντικό πλεονέκτημα το οποίο επηρεάζει αρνητικά τη διάρθρωση του ανταγωνισμού στη σχετική αγορά.

59. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω διαπιστώσεων, είναι αναμφισβήτητο ότι το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', πρώτη περίπτωση, της οδηγίας αποκλείει προδήλως την καταχώριση σχημάτων τα ουσιώδη χαρακτηριστικά των οποίων προκύπτουν από τη λειτουργία του οικείου προϊόντος. Τέτοια σχήματα είναι, για παράδειγμα, τα πόδια που ενώνονται με οριζόντιο επίπεδο όσον αφορά ένα τραπέζι ή η ορθοπεδική σόλα με λουρί σε σχήμα «Υ» όσον αφορά σαγιονάρες. Εντούτοις, η προαναφερθείσα διάταξη μπορεί επίσης να έχει ιδιαίτερη σημασία για την εκτίμηση του παραδεκτού της καταχωρίσεως σημάτων αποτελούμενων από σχήματα πιο σύνθετων βιομηχανικών προϊόντων, όπως είναι για παράδειγμα τα σχήματα του κύτους ιστιοφόρου ή των ελίκων αεροσκάφους.

60. Πρέπει στο σημείο αυτό να ληφθεί υπόψη και το γεγονός ότι, όσον αφορά τους λόγους απαραδέκτου ή ακυρότητας της καταχωρίσεως που περιλαμβάνονται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχεία β', γ' και δ', της οδηγίας, ο νομοθέτης προέβλεψε τη δυνατότητα του οικείου σημείου να αποκτήσει διακριτικό χαρακτήρα λόγω της χρήσεως που του έχει γίνει κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 3, της οδηγίας.

61. Αντιθέτως, η εφαρμογή του λόγου απαραδέκτου ή ακυρότητας της καταχωρίσεως του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', πρώτη περίπτωση, της οδηγίας δεν μπορεί να αποκλειστεί δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 3. Ως εκ τούτου, η εφαρμογή του λόγου αυτού συνεπάγεται τον απόλυτο χαρακτήρα του αποκλεισμού καταχωρίσεως του οικείου σχήματος. Η διαπίστωση αυτή συνάδει με τον σκοπό της επίμαχης διατάξεως, ο οποίος έγκειται στην αποτροπή του ενδεχομένου επιβολής, μέσω της αποδείξεως κτήσεως διακριτικού χαρακτήρα λόγω της χρήσεως, μονοπωλίου επί των ουσιωδών χαρακτηριστικών του σχήματος τα οποία είναι θεμελιώδη για τη λειτουργία του οικείου προϊόντος.

62. Για την ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', πρώτη περίπτωση, της οδηγίας πρέπει περαιτέρω να ληφθεί υπόψη και το γεγονός, το οποίο ασκεί επιρροή και στο πλαίσιο του λόγου απαραδέκτου ή ακυρότητας της δεύτερης περιπτώσεως, ότι η καταχώριση σχήματος συνιστάμενου σε σχήμα προϊόντος ενδέχεται να καταστήσει ανέφικτη όχι μόνον τη χρήση του συγκεκριμένου σχήματος, αλλά και τη χρήση παρόμοιων σχημάτων. Σε περίπτωση καταχωρίσεως σημείου υπό τη μορφή σχήματος αποτελούμενου αποκλειστικά από χαρακτηριστικά τα οποία επιβάλλει η ίδια η φύση του προϊόντος, ένας σημαντικός αριθμός εναλλακτικών σχημάτων ενδέχεται να καταστούν μη

προσβάσιμα στους ανταγωνιστές²².

63. Το επιχείρημα αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία για τα σχήματα χρηστικών αντικειμένων, ως προς τα οποία η ανάγκη επίτευξης λειτουργικού αποτελέσματος συνεπάγεται τον περιορισμό της εφευρετικότητας. Το στοιχείο αυτό δικαιολογεί το απαράδεκτο καταχωρίσεως των σχημάτων εκείνων των οποίων τα ουσιώδη χαρακτηριστικά εξαρτώνται αποκλειστικά από τις χρηστικές λειτουργίες τις οποίες επιτελεί το οικείο προϊόν.

64. Αντιθέτως, κατά την άποψή μου, ο λόγος απαραδέκτου ή ακυρότητας του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', πρώτη περίπτωση, δεν έχει εφαρμογή στα σχήματα τα οποία, πλην των γενικών λειτουργικών χαρακτηριστικών, διαθέτουν και άλλα ουσιώδη χαρακτηριστικά. Ωστόσο, τα χαρακτηριστικά αυτά δεν μπορούν να προκύπτουν απευθείας από τη λειτουργία του οικείου προϊόντος, αλλά πρέπει μόνο να εκφράζουν μια συγκεκριμένη εφαρμογή της εν λόγω λειτουργίας. Ως τέτοια συγκεκριμένη εφαρμογή μπορεί για παράδειγμα να αναφερθεί η λαβή οδοντόβουρτσας το σχήμα της οποίας είναι εμπνευσμένο από παιδικά παραμύθια, ή ακόμη το ηχείο κιθάρας σχεδιασμένο σε σχήμα διαφορετικό από το ανταποκρινόμενο στην κοινή αντίληψη για το σχήμα του μουσικού αυτού οργάνου.

65. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω εκτιμήσεων, η απάντηση που πρέπει κατά τη γνώμη μου να δοθεί στο πρώτο ερώτημα, υπό α, του αιτούντος δικαστηρίου είναι η ακόλουθη. Το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', πρώτη περίπτωση, της οδηγίας αφορά το σχήμα του οποίου όλα τα ουσιώδη χαρακτηριστικά επιβάλλονται από την ίδια τη φύση του προϊόντος, ουδεμία δε επιρροή ασκεί συναφώς το γεγονός ότι το εν λόγω προϊόν μπορεί να έχει και άλλα, εναλλακτικά σχήματα.

66. Υπό το πρίσμα της ανωτέρω ερμηνείας, παρέλκει η απάντηση στο πρώτο ερώτημα, υπό β.

Γ — Ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', τρίτη περίπτωση, της οδηγίας (δεύτερο ερώτημα)

67. Με το δεύτερο ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο θέτει σειρά ζητημάτων σχετικών με την ερμηνεία του λόγου απαραδέκτου ή ακυρότητας της καταχωρίσεως σχήματος που αφορά το «σχήμα που προσδίδει ουσιαστική αξία στο προϊόν».

68. Από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως του αιτούντος δικαστηρίου προκύπτει ότι, στην κύρια δίκη, οι Stokke και Orpsvik αμφισβητούν τη διαπίστωση του Gerechthshof 's-Gravenhage ότι το επίμαχο σχήμα εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του προαναφερθέντος λόγου στο μέτρο που είναι πολύ ελκυστικό και προσδίδει μεγάλη αξία στην παιδική καρέκλα Tripp Trapp. Υποστηρίζουν ειδικότερα ότι οι καταναλωτές αγοράζουν την καρέκλα Tripp Trapp πρωτίστως λόγω του ότι είναι αξιόπιστη, ασφαλής, λειτουργική και εργονομική. Εκτός αυτού, το «design» της εν λόγω καρέκλας, μολονότι ασκεί επίδραση στην αξία της, εντούτοις δεν συνιστά τον βασικό λόγο αγοράς της.

69. Θα ήθελα προκαταρκτικώς να επισημάνω ότι το γράμμα της διατάξεως του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', τρίτη περίπτωση, της οδηγίας είναι ασαφές. Τούτο καθίσταται προφανές από τις εντελώς διαφορετικές ερμηνείες που έχουν προταθεί για τη διάταξη αυτή²³.

22 — Όσον αφορά το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο ε', περίπτωση ii, του κανονισμού 40/94, βλ. απόφαση Lego Juris κατά ΓΕΕΑ, EU:C:2010:516, σκέψη 56.

23 — Για παράδειγμα, οι συντάκτες της μελέτης που κατήρτισε κατόπιν εντολής της Επιτροπής το Ινστιτούτο Max Planck για την πνευματική ιδιοκτησία και το δίκαιο του ανταγωνισμού επισημαίνουν ότι η ratio legis της εν λόγω διατάξεως είναι ασαφής και προτείνουν την κατάργηση ή τροποποίησή της, βλ. Study of the overall functioning of the European trade mark system, Μόναχο 2011, σημεία 2.32 και 2.33, σ. 72 και 73 (προσβάσιμη στην ηλεκτρονική διεύθυνση http://ec.europa.eu/internal_market/indprop/tm/index_en.htm). Παρά ταύτα, η υπό επεξεργασία πρόταση τροποποίησης της οδηγίας δεν προβλέπει αναδιατύπωση του γράμματος της επίμαχης διατάξεως [COM(2013) 162 της 27ης Μαρτίου 2013].

70. Κατά τη γνώμη μου, όλες οι υποστηριζόμενες στη θεωρία και τη νομολογία διαφορετικές ερμηνείες του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', τρίτη περίπτωση βασίζονται σε παρόμοιες τελολογικές εκτιμήσεις. Οι εκτιμήσεις αυτές στηρίζονται στην παραδοχή ότι σκοπός της απαγορεύσεως καταχώρισεως των σχημάτων που προσδίδουν ουσιαστική αξία στο προϊόν είναι η οριοθέτηση μεταξύ της προστασίας των σημάτων και της προστασίας άλλων άυλων αγαθών (προστατευόμενων δυνάμει του δικαίου των βιομηχανικών σχεδίων και υποδειγμάτων ή δυνάμει του δικαιώματος του δημιουργού). Κατά συνέπεια, στο πλαίσιο ερμηνείας της επίμαχης διατάξεως, πρέπει να αποκλείεται η εφαρμογή του δικαίου των σημάτων αποκλειστικά για σκοπούς στην επίτευξη των οποίων αποβλέπουν άλλα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας²⁴.

71. Εντούτοις, η αντίληψη ότι οι τελολογικές προκειμένες είναι οι αυτές δεν συνεπάγεται την ομοιόμορφη ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', τρίτη περίπτωση, της οδηγίας.

72. Επί του ζητήματος αυτού είναι δυνατόν να διακριθούν δύο τάσεις στη νομολογία. Αφενός, πρόκειται κυρίως για τη νομολογία που έχουν αναπτύξει τα γερμανικά δικαστήρια και, αφετέρου, για την πρακτική που ακολουθεί το τμήμα προσφυγών του ΓΕΕΑ με τις αποφάσεις του καθώς και το Γενικό Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

73. Κατά τη νομολογία του Bundesgerichtshof²⁵ (άνωτατου ομοσπονδιακού δικαστηρίου της Γερμανίας) καθώς και κατά τη γερμανική θεωρία²⁶, η επίμαχη διάταξη απαγορεύει την καταχώριση σχημάτων στην περίπτωση που η αισθητική αξία του προϊόντος, η οποία εκδηλώνεται μέσω του σχήματός του, είναι τόσο σημαντική ώστε η πρωταρχική λειτουργία του σήματος, δηλαδή η παραπομπή σε συγκεκριμένη προέλευση, να καθίσταται άνευ σημασίας. Αν, αντιθέτως, από πλευράς εμπορικών συναλλαγών, το αισθητικό σχήμα δεν συνιστά το μοναδικό χαρακτηριστικό του οικείου προϊόντος, αλλ' απλώς ένα από τα «στοιχεία» του προϊόντος στο σύνολό του η χρηστική λειτουργία ή ο σκοπός του οποίου προκύπτει από άλλα χαρακτηριστικά, τότε η καταχώριση του εν λόγω σχήματος πρέπει να γίνει δεκτή.

74. Υπό το πρίσμα της ανωτέρω ερμηνείας, ο εξεταζόμενος λόγος απαραδέκτου ή ακυρότητας αφορά καταρχάς τα έργα τέχνης και τα έργα των εφαρμοσμένων τεχνών καθώς και τα βιομηχανικά προϊόντα που επιτελούν αποκλειστικά και μόνο διακοσμητική λειτουργία. Αντιθέτως, δεν απαγορεύεται δυνάμει του λόγου αυτού η καταχώριση σχημάτων των προϊόντων τα οποία, πλην της διακοσμητικής, επιτελούν και άλλες χρηστικές λειτουργίες, όπως για παράδειγμα μια καρέκλα ή μια πολυθρόνα²⁷.

75. Προς άλλη κατεύθυνση κινείται η πρακτική που ακολουθεί το ΓΕΕΑ με τις αποφάσεις του, πρακτική την οποία επικύρωσε το Γενικό Δικαστήριο με την απόφαση που εξέδωσε στην υπόθεση Bang & Olufsen κατά ΓΕΕΑ (Σχήμα μεγαφώνου)²⁸.

76. Με την εν λόγω απόφαση, το Δικαστήριο έκρινε ότι το γεγονός ότι το σχήμα θεωρείται ότι προσδίδει ουσιαστική αξία στο προϊόν δεν αποκλείει το ενδεχόμενο και άλλα χαρακτηριστικά του προϊόντος, όπως τα τεχνικά χαρακτηριστικά στην περίπτωση του μεγαφώνου, να προσφέρουν σημαντική αξία στο προϊόν αυτό. Επομένως, το γεγονός και μόνον ότι το «design» του επίμαχου

24 — Βλ. προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Ruiz-Jarabo Colomer στην υπόθεση Philips, C-299/99, EU:C:2001:52, σημεία 30 και 31.

25 — Βλ. απόφαση της 24ης Μαΐου 2007 «Fronthaube» (I ZB 37/04) BGH GRUR 2008, 71, σκέψη 23. Το Bundesgerichtshof παρέπεμψε εν προκειμένω σε νομολογία της δεκαετίας του 50: αποφάσεις της 22ας Ιανουαρίου 1952 «Hummelfiguren» (I ZR 68/51) BGHZ 5, 1, και της 9ης Δεκεμβρίου 1958 «Rosenthal-Vase» (I ZR 112/57) BGHZ 29, 62, 64.

26 — Βλ. Fezer, όπ.π. (υποσημείωση 19), παράγραφος 696, και Eisenführ, όπ.π. (υποσημείωση 19), παράγραφος 201.

27 — Βλ. για παράδειγμα, την απόφαση του γερμανικού Bundespatentgericht της 8ης Ιουνίου 2011 «Barcelona — Sessel» [26 W (pat) 93/08], σχετικά με την αποκαλούμενη «καρέκλα Βαρκελώνης» την οποία σχεδίασε ο διάσημος Γερμανός αρχιτέκτονας Ludwig Mies van der Rohe. Το γερμανικό δικαστήριο υποστήριξε ότι το επίμαχο σχήμα δεν πληρούσε τα κριτήρια του λόγου ακυρότητας που αφορά σχήμα το οποίο προσδίδει ουσιαστική αξία στο προϊόν, στο μέτρο που ο κύριος σκοπός και η κύρια χρηστική λειτουργία του είναι να χρησιμεύσει ως κάθισμα (Sitzmöbel), το οποίο, πέραν αισθητικών ζητημάτων, πρέπει να ανταποκρίνεται και σε εργονομικές απαιτήσεις.

28 — T-508/08, EU:T:2011:575. Η απόφαση αυτή εκδόθηκε επί προσφυγής ασκηθείσας κατά της αποφάσεως του πρώτου τμήματος προσφυγών του ΓΕΕΑ της 10ης Σεπτεμβρίου 2008 (υπόθεση R 497/2005-1).

προϊόντος αποτελεί ουσιώδες στοιχείο από τη σκοπιά του καταναλωτικού κοινού συνηγορεί υπέρ της άποψης ότι το σχήμα προσδίδει σημαντική αξία στο προϊόν. Δεν ασκεί συναφώς επιρροή ότι ο καταναλωτής λαμβάνει υπόψη και άλλα χαρακτηριστικά του εν λόγω προϊόντος²⁹. Την ερμηνεία αυτή ακολουθεί παγίως το ΓΕΕΑ με τις αποφάσεις του³⁰.

77. Βάσει της πρώτης αυτής τάσεως, κύριος εκπρόσωπος της οποίας είναι η νομολογία των γερμανικών δικαστηρίων, ο λόγος απαραδέκτου ή ακυρότητας που περιγράφεται στην τρίτη περίπτωση της επίμαχης διατάξεως έχει εφαρμογή μόνον όταν η αισθητική αξία του οικείου προϊόντος είναι τόσο σημαντική ώστε η κύρια λειτουργία του σήματος να καθίσταται άνευ σημασίας. Η περίπτωση αυτή συντρέχει εφόσον το εν λόγω προϊόν αντλεί την οικονομική του αξία αποκλειστικά και μόνον από το «design», όπως συμβαίνει με τα έργα των εφαρμοσμένων τεχνών ή με ορισμένα συλλεκτικά αντικείμενα.

78. Έχω αμφιβολίες όσον αφορά την ορθότητα της προσεγγίσεως αυτής. Συμφωνώ ασφαλώς με την άποψη ότι το σχήμα ενός έργου τέχνης, συμπεριλαμβανομένων και των έργων των εφαρμοσμένων τεχνών, δεν μπορεί, ως εκ της φύσεώς του, να επιτελεί λειτουργία σήματος σε σχέση με το έργο αυτό. Ωστόσο, το γεγονός ότι το εν λόγω σχήμα χρησιμεύει απλώς ως αισθητικό στοιχείο και, ως εκ τούτου, δεν μπορεί να εξασφαλίσει τη λειτουργία σήματος δεν συνιστά, κατά τη γνώμη μου, τη μοναδική περίπτωση που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της προαναφερθείσας διατάξεως. Για τον λόγο αυτό, δεν μπορώ να συμφωνήσω με τη βασική αρχή επί της οποίας στηρίζεται η εν λόγω άποψη, ότι δηλαδή η έννοια «σχήμα που προσδίδει ουσιαστική αξία στο προϊόν» περιορίζεται στις περιπτώσεις όπου η οικονομική αξία του προϊόντος εξαντλείται στο αισθητικό του σχήμα.

79. Κατά την άποψή μου, η επίμαχη διάταξη πρέπει να ερμηνευθεί υπό έννοια σύμφωνη με τον γενικό σκοπό του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας. Η τελευταία αυτή διάταξη αποβλέπει στην αποτροπή του ενδεχομένου να χρησιμοποιηθεί η προστασία που παρέχει το σήμα για σκοπό διαφορετικό από εκείνον που οδήγησε στην καθιέρωσή της, ειδικότερα δε να χρησιμοποιηθεί προς απόκτηση αθέμιτου πλεονεκτήματος στην αγορά, δηλαδή πλεονεκτήματος το οποίο δεν απορρέει από ελεύθερο ανταγωνισμό στις τιμές και στην ποιότητα.

80. Είμαι της γνώμης ότι ο λόγος απαραδέκτου ή ακυρότητας του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', τρίτη περίπτωση, της οδηγίας έχει σκοπό να αποκλείσει τη δημιουργία μονοπωλίου επί εκείνων των εξωτερικών χαρακτηριστικών του οικείου προϊόντος τα οποία δεν επιτελούν τεχνική ή χρηστική λειτουργία, ταυτόχρονα όμως αυξάνουν σημαντικά την ελκυστικότητα του προϊόντος και επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τις προτιμήσεις των καταναλωτών.

81. Σύμφωνα με την ερμηνεία αυτή, στο πεδίο εφαρμογής του λόγου απαραδέκτου ή ακυρότητας του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', τρίτη περίπτωση, της οδηγίας δεν εμπίπτουν μόνον τα έργα τέχνης ή τα έργα των εφαρμοσμένων τεχνών. Η διάταξη αφορά επίσης κάθε άλλο χρηστικό προϊόν ως προς το οποίο το «design» αποτελεί ένα εκ των ουσιωδών χαρακτηριστικών που είναι καθοριστικά για την ελκυστικότητά του οικείου προϊόντος και επομένως για την επιτυχία του στην αγορά.

82. Συναφώς, δεν αναφέρομαι μόνο σε ορισμένες κατηγορίες προϊόντων για την αγορά των οποίων, κατά γενικό κανόνα, λαμβάνεται υπόψη το αισθητικό τους σχήμα, όπως είναι τα κοσμήματα ή τα διακοσμημένα μαχαιροπήρουνα.

29 — Βλ., σε σχέση με το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο ε', περίπτωση iii, του κανονισμού 40/94, απόφαση Bang & Olufsen κατά ΓΕΕΑ (Σχήμα μεγαφώνου), EU:T:2011:575, σκέψεις 73 και 77. Παρόμοια άποψη, αν και κάπως ευρύτερη, μη περιοριζόμενη στα προϊόντα με αποκλειστικά διακοσμητική λειτουργία, βρίσκει έρεισμα και στη θεωρία, βλ. Folliard-Monguiral, Rogers, όπ.π. (υποσημείωση 17), 175· Firth, Gredley, Maniatis, όπ.π. (υποσημείωση 19), σ. 94.

30 — Βλ. αποφάσεις του τμήματος προσφυγών του ΓΕΕΑ όσον αφορά το σχήμα της καρέκλας «Alu-Chair» την οποία σχεδίασαν οι Αμερικανοί αρχιτέκτονες Charles και Ray Eames (απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 2010 στην υπόθεση R 486/2010-2) και τη φιάλη σε σχήμα διαμαντιού, δημιουργία του Αιγύπτιου σχεδιαστή Karim Rashid (απόφαση της 23ης Μαΐου 2013 στην υπόθεση R 1313/2012-1), καθώς και τις κατευθυντήριες οδηγίες του ΓΕΕΑ, τμήμα Β, μέρος 4, σημείο 2.5.4.

83. Η επίμαχη διάταξη αφορά, κατά τη γνώμη μου, και προϊόντα τα οποία δεν θεωρούνται συνήθως διακοσμητικά αντικείμενα, αλλά ως προς τα οποία η αισθητική του σχήματος διαδραματίζει σημαντικό ρόλο σε ένα περιορισμένο τμήμα της αγοράς, όπως ισχύει στην περίπτωση των επίπλων «design».

84. Είναι αληθές ότι κανείς δεν αγοράζει ηχεία αποκλειστικά και μόνο για να τα τοποθετήσει στη γωνία ενός δωματίου ως διακοσμητικά στοιχεία. Παρά ταύτα, ως προς συγκεκριμένο τμήμα της αγοράς, το σχήμα των ηχείων συμβάλλει αναμφίβολα στην ελκυστικότητά τους.

85. Η ερμηνεία της επίμαχης διατάξεως την οποία προτείνω λαμβάνει υπόψη το γεγονός ότι ένα δεδομένο προϊόν ενδέχεται να επιτελεί πολλαπλές λειτουργίες. Συγκεκριμένα, είναι αναμφισβήτητο ότι, πλην της πρωταρχικής χρηστικής του λειτουργίας (όπως είναι, για παράδειγμα, η λειτουργία του ηχείου ως συσκευής για την ακρόαση μουσικής), το προϊόν πρέπει να ικανοποιεί και άλλες ανάγκες του καταναλωτή. Είναι πιθανό η σημαντική αξία του προϊόντος να οφείλεται όχι μόνο στα χαρακτηριστικά που εξυπηρετούν τη χρηστική του λειτουργία, αλλά και στην αισθητική του αξία (έτσι, για παράδειγμα, το ηχείο μπορεί να επιτελεί και διακοσμητική λειτουργία). Το γεγονός ότι το οικείο προϊόν, πλην της αισθητικής, επιτελεί και χρηστική λειτουργία δεν πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να αποκλείει τη δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', τρίτη περίπτωση, της οδηγίας. Τούτο φρονώ ότι ισχύει στην περίπτωση ορισμένων προϊόντων «design» το σχήμα των οποίων έχει αισθητικά χαρακτηριστικά που συνιστούν τον βασικό ή τουλάχιστον έναν από τους πρωταρχικούς λόγους που ωθούν τους καταναλωτές να αγοράσουν ένα τέτοιο προϊόν.

86. Αντιθέτως, το ζήτημα των πραγματικών περιστατικών τα οποία πρέπει να ληφθούν υπόψη για να αποδειχθεί ότι το κρίσιμο σχήμα του προϊόντος προσδίδει στο οικείο προϊόν «ουσιαστική αξία» (ερώτημα, δεύτερο, υπό α, γ και δ) πρέπει να εξεταστεί χωριστά.

87. Το ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου αφορά καταρχάς το ζήτημα αν χρειάζεται ενδεχομένως να ληφθεί υπόψη ο τρόπος με τον οποίο το οικείο σχήμα γίνεται αντιληπτό από το ενδιαφερόμενο κοινό.

88. Θα ήθελα αρχικά να επισημάνω ότι οι λόγοι απαραδέκτου ή ακυρότητας της καταχώρισεως που περιλαμβάνονται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας μπορούν, απλουστευτικά, να διαιρεθούν σε δύο κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν οι λόγοι δυνάμει των οποίων το απαραδέκτο της καταχώρισεως εκτιμάται από τη σκοπιά του καταναλωτή, δεδομένου ότι οι λόγοι αυτοί αφορούν τα σημεία που δεν πληρούν το κριτήριο του διακριτικού χαρακτήρα, καθόσον δεν μπορούν να χρησιμεύσουν στο κοινό ως ένδειξη της προελεύσεως του προϊόντος, ή είναι ικανά να παραπλανήσουν το εν λόγω κοινό (στοιχεία β' και ζ'). Στη δεύτερη κατηγορία κατατάσσονται οι λόγοι οι οποίοι αποβλέπουν επίσης στην προστασία των ανταγωνιστριών επιχειρήσεων ή έχουν σκοπό τη διατήρηση ορισμένων σημείων ως ελεύθερων για κοινή χρήση (στοιχεία γ' και ε').

89. Στο πλαίσιο εξετάσεως του επίμαχου σημείου υπό το πρίσμα της ανωτέρω πρώτης κατηγορίας λόγων απαραδέκτου ή ακυρότητας πρέπει υποχρεωτικά να ληφθεί υπόψη ο τρόπος με τον οποίο το εν λόγω σημείο γίνεται αντιληπτό από το ενδιαφερόμενο κοινό³¹. Όσον αφορά τη δεύτερη κατηγορία λόγων, ο τρόπος με τον οποίο γίνεται αντιληπτό το οικείο σημείο πρέπει να εκτιμηθεί εντός ευρύτερου πλαισίου. Πρέπει να ληφθούν υπόψη τόσο ο τρόπος με τον οποίο το σημείο γίνεται αντιληπτό από το κοινό στο οποίο απευθύνεται το προϊόν όσο και οι οικονομικές συνέπειες που ενδέχεται να έχει το δικαίωμα αποκλειστικής χρήσεως του εν λόγω σημείου εκ μέρους μιας και μόνης επιχειρήσεως. Πρέπει, δηλαδή, να εξεταστεί το ζήτημα μήπως η καταχώριση του οικείου σημείου επηρεάζει αρνητικά τη δυνατότητα εισόδου ανταγωνιστικών προϊόντων στην αγορά.

31 — Βλ. αποφάσεις Koninklijke KPN Nederland, C-363/99, EU:C:2004:86, σκέψεις 34 και 56, και Deutsche SiSi-Werke κατά ΓΕΕΑ, C-173/04 P, EU:C:2006:20, σκέψεις 60-63.

90. Σε σχέση με την ερμηνεία διατάξεως ανάλογης προς το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', δεύτερη περίπτωση, της οδηγίας, το Δικαστήριο έκρινε ότι ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνεται το σημείο ο μέσος καταναλωτής δεν αποτελεί καθοριστικό παράγοντα, αλλά μπορεί, στην καλύτερη περίπτωση, να αποτελέσει χρήσιμο μέτρο σύγκρισης για την αρμόδια αρχή, κατά τον προσδιορισμό των ουσιωδών χαρακτηριστικών του σημείου³².

91. Θεωρώ ότι παρόμοια συλλογιστική μπορεί να τύχει εφαρμογής και στην περίπτωση της ερμηνείας του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', τρίτη περίπτωση, της οδηγίας.

92. Δεν μπορεί να αποκλειστεί ότι, στο πλαίσιο εφαρμογής του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', τρίτη περίπτωση, της οδηγίας, ο τρόπος αντίληψης του καταναλωτή ενδέχεται να έχει μεγαλύτερη σημασία απ' ό,τι ισχύει στο πλαίσιο εφαρμογής της δεύτερης περιπτώσεως της ίδιας διατάξεως. Κατ' αντιδιαστολή προς την περίπτωση σχημάτων απαραίτητων για την επίτευξη τεχνικού αποτελέσματος (δεύτερη περίπτωση), η εκτίμηση του ζητήματος αν το επίμαχο σχήμα προσδίδει ουσιαστική αξία στο προϊόν (τρίτη περίπτωση), για παράδειγμα μέσω των αισθητικών χαρακτηριστικών του σχήματος, συνεπάγεται την ανάγκη να ληφθεί υπόψη η αντίληψη του μέσου καταναλωτή.

93. Εντούτοις, όπως επισήμανα με το σημείο 89 των παρουσών προτάσεων, ο τρόπος με τον οποίο το επίμαχο σχήμα γίνεται αντιληπτό από τον καταναλωτή δεν αποτελεί αποφασιστικό κριτήριο εκτιμήσεως. Η αντίληψη αυτή συνιστά μία μόνο μεταξύ πολλών πραγματικών διαπιστώσεων, καταρχήν αντικειμενικών, οι οποίες παρέχουν τη δυνατότητα να αποδειχθεί ότι τα αισθητικά χαρακτηριστικά του οικείου σχήματος ασκούν τόσο σημαντική επιρροή στην ελκυστικότητα του προϊόντος, ώστε η καθιέρωση δικαιώματος αποκλειστικής χρήσεως των χαρακτηριστικών αυτών από μία και μόνη επιχείρηση θα είχε ως αποτέλεσμα τη στρέβλωση των όρων ανταγωνισμού στη σχετική αγορά. Άλλες ανάλογες περιστάσεις είναι, για παράδειγμα: η φύση της οικείας κατηγορίας προϊόντων, η καλλιτεχνική αξία του επίμαχου σχήματος, η ιδιομορφία του έναντι άλλων χρησιμοποιούμενων σχημάτων στη σχετική αγορά, η αισθητή διαφορά στην τιμή σε σχέση με ανταγωνιστικά προϊόντα που διαθέτουν παρεμφερή χαρακτηριστικά ή η ανάπτυξη στρατηγικής προώθησης εκ μέρους του κατασκευαστή με έμφαση κυρίως στα αισθητικά χαρακτηριστικά του οικείου προϊόντος³³.

94. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω εκτιμήσεων θεωρώ ότι, για να δοθεί απάντηση στο δεύτερο ερώτημα, υπό β, του αιτούντος δικαστηρίου, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η έννοια του σχήματος «που προσδίδει ουσιαστική αξία στο προϊόν» κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', τρίτη περίπτωση, της οδηγίας αφορά το σχήμα τα αισθητικά χαρακτηριστικά του οποίου αποτελούν ένα μόνον από τα στοιχεία που είναι κρίσιμα για την αγοραστική αξία του οικείου προϊόντος, συνιστώντας ταυτοχρόνως έναν από τους λόγους που ωθούν τους καταναλωτές να αγοράσουν το προϊόν αυτό. Η εν λόγω ερμηνεία δεν αποκλείει το ενδεχόμενο το επίμαχο προϊόν να διαθέτει και άλλα χαρακτηριστικά σημαντικά για τον καταναλωτή.

95. Αντιθέτως, όσον αφορά τα ζητήματα που τίθενται με το δεύτερο ερώτημα, υπό α, γ και δ, πρέπει να επισημανθεί ότι ο τρόπος αντίληψης του μέσου καταναλωτή αποτελεί μία από τις περιστάσεις οι οποίες πρέπει να ληφθούν υπόψη στο πλαίσιο εξετάσεως της εφαρμογής αυτού του λόγου απαραδέκτου της καταχωρίσεως, στις περιστάσεις δε αυτές συγκαταλέγονται, μεταξύ άλλων, η φύση της οικείας κατηγορίας προϊόντων, η καλλιτεχνική αξία του επίμαχου σχήματος, η ιδιομορφία του έναντι άλλων χρησιμοποιούμενων σχημάτων στη σχετική αγορά, η αισθητή διαφορά στην τιμή σε

32 — Βλ., σε σχέση με το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο ε', περίπτωση ii, του κανονισμού 40/94, απόφαση Lego Juris κατά ΓΕΕΑ, EU:C:2010:516, σκέψη 76. Επίσης, σε σχέση με την περίπτωση iii της ίδιας αυτής διατάξεως, απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου Bang & Olufsen κατά ΓΕΕΑ (Σχήμα μεγαφώνου), EU:T:2011:575, σκέψη 72.

33 — Βλ. ανάλογες περιστάσεις που συνεκτίμησε το Γενικό Δικαστήριο, όσον αφορά το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο ε', περίπτωση iii, του κανονισμού 40/94, με την απόφαση Bang & Olufsen κατά ΓΕΕΑ (Σχήμα μεγαφώνου), EU:T:2011:575, σκέψεις 74 και 75.

σχέση με ανταγωνιστικά προϊόντα που διαθέτουν παρεμφερή χαρακτηριστικά, ή η ανάπτυξη στρατηγικής προώθησης εκ μέρους του κατασκευαστή με έμφαση κυρίως στα αισθητικά χαρακτηριστικά του οικείου προϊόντος. Καμία από τις ανωτέρω περιστάσεις δεν είναι, αυτή καθαυτή, αποφασιστική.

Δ— Δυνατότητα σωρευτικής εφαρμογής των λόγων του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', πρώτη και τρίτη περίπτωση, της οδηγίας (τρίτο ερώτημα)

96. Με το τρίτο ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται ως προς τη δυνατότητα σωρευτικής εφαρμογής των δύο χωριστών λόγων απαραδέκτου ή ακυρότητας της καταχωρίσεως που προβλέπει το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', πρώτη και τρίτη περίπτωση, της οδηγίας.

97. Όπως προκύπτει από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως του αιτούντος δικαστηρίου, το ανωτέρω ερώτημα αφορά το παραδεκτό της καταχωρίσεως σημείου το οποίο αναπαριστά τρισδιάστατο σχήμα, ορισμένα χαρακτηριστικά του οποίου προσδίδουν ουσιαστική αξία στο οικείο προϊόν (τρίτη περίπτωση) ενώ τα υπόλοιπα επιβάλλονται από την ίδια τη φύση του προϊόντος (πρώτη περίπτωση).

98. Οι απόψεις των μετεχόντων στη διαδικασία αποκλίνουν όσον αφορά το ζήτημα της δυνατότητας σωρευτικής εφαρμογής³⁴.

99. Κατά τη γνώμη μου, η απάντηση στο εν λόγω ερώτημα συνάγεται σε ορισμένο βαθμό από τη νομοτεχνική διάρθρωση του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας, το οποίο περιλαμβάνει τρεις εναλλακτικές προϋποθέσεις, εκ των οποίων καθεμία θεμελιώνει αυτοτελή λόγο απαραδέκτου ή ακυρότητας της καταχωρίσεως. Η ως άνω διάρθρωση του εν λόγω άρθρου φαίνεται να αποκλείει την εφαρμογή της διατάξεως στις περιπτώσεις όπου καμία από τις τρεις προϋποθέσεις δεν πληρούται εξ ολοκλήρου.

100. Υπέρ της απόψεως αυτής συνηγορεί η γραμματική ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας. Κατά το γράμμα της διατάξεως αυτής, καθεμία από τις εκεί απαριθμούμενες προϋποθέσεις αφορά σημεία αποτελούμενα «αποκλειστικά» από τα αναφερόμενα στις αντίστοιχες περιπτώσεις σχήματα.

101. Εν συνεχεία, στο πλαίσιο τελολογικής ερμηνείας του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας, διαπιστώνεται ότι, όπως ήδη υπενθύμισα, η διάταξη αυτή εξυπηρετεί έναν και μόνο γενικό σκοπό. Καθεμία από τις προϋποθέσεις που απαριθμούνται στις διάφορες περιπτώσεις αποβλέπει στην αποτροπή του ενδεχομένου επιβολής, μέσω της αποκλειστικότητας χρήσεως δεδομένου σημείου, μονοπώλιου επί των ουσιωδών χαρακτηριστικών του προϊόντος τα οποία εκδηλώνονται στο σχήμα του τελευταίου.

102. Η ερμηνεία που προτείνω να δοθεί στο άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας σημαίνει ότι η εφαρμογή του κριτηρίου της πρώτης περιπτώσεως της εν λόγω διατάξεως δεν αποκλείει το ενδεχόμενο το οικείο προϊόν να μπορεί να προσλάβει διαφορετικά σχήματα, η δε εφαρμογή του κριτηρίου της τρίτης περιπτώσεως δεν αποκλείει το ενδεχόμενο το οικείο προϊόν, πλην της αισθητικής, να επιτελεί και άλλες λειτουργίες εξίσου σημαντικές για τον καταναλωτή.

103. Υπό το πρίσμα της ανωτέρω ερμηνείας του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας, δεν θεωρώ ότι η δυνατότητα σωρευτικής εφαρμογής των προαναφερθεισών προϋποθέσεων είναι απαραίτητη για την επίτευξη του σκοπού της διατάξεως αυτής.

34 — Η εταιρία Hauck, η Πολωνική Κυβέρνηση και η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου απαντούν στο ερώτημα αυτό προτείνοντας να γίνει δεκτή η σωρευτική εφαρμογή, αντιθέτως προς τους λοιπούς μετέχοντες στη διαδικασία, οι οποίοι αποκλείουν τη δυνατότητα αυτή.

104. Στην υπό κρίση υπόθεση, αν το εθνικό δικαστήριο είχε κρίνει ότι το σχήμα της καρέκλας Tripp Trapp προσδίδει στο προϊόν αυτό ουσιαστική αξία κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', τρίτη περίπτωση, της οδηγίας, και επομένως ότι πληροί εξ ολοκλήρου τις προϋποθέσεις εφαρμογής του οικείου λόγου απαραδέκτου ή ακυρότητας, τότε δεν θα είχε νόημα το σχήμα αυτό να ανταποκρίνεται και σε άλλα χαρακτηριστικά, όπως είναι η ασφάλεια ή οι εργονομικές απαιτήσεις, τα οποία θα μπορούσαν επιπροσθέτως να εκτιμηθούν υπό το πρίσμα του λόγου του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', πρώτη περίπτωση, της οδηγίας.

105. Κατά συνέπεια, η ως άνω προτεινόμενη ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας δεν αποκλείει το ενδεχόμενο τα ίδια ακριβώς πραγματικά περιστατικά να αποτελέσουν αντικείμενο παράλληλων εξετάσεων υπό το πρίσμα ενός ή περισσοτέρων από τους λόγους απαραδέκτου ή ακυρότητας που προβλέπουν οι διάφορες περιπτώσεις της διατάξεως αυτής. Άρνηση ή ακύρωση της καταχωρίσεως είναι δυνατή μόνον υπό τον όρο ότι πληρούνται εξ ολοκλήρου οι προϋποθέσεις εφαρμογής ενός τουλάχιστον από τους λόγους αυτούς.

106. Παρά ταύτα, θα ήθελα εν κατακλείδι να εκφράσω μια επιφύλαξη όσον αφορά την προτεινόμενη ερμηνεία της επίμαχης διατάξεως.

107. Συγκεκριμένα, θα ήθελα να επισημάνω ότι η σωρευτική εφαρμογή των λόγων του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας πρέπει να γίνει δεκτή στην περίπτωση σημείων τα οποία γίνονται αντιληπτά από τους καταναλωτές μόνον ως σύνολο διαφορετικών σχημάτων. Με αυτό εννοώ τα σημεία που απεικονίζουν περισσότερα χωριστά αντικείμενα, όπως για παράδειγμα το σημείο που δηλώνει την διαρρύθμιση του χώρου πρατηρίου υγρών καυσίμων ή καταστήματος λιανικής πώλησης³⁵, και τα οποία στην πραγματικότητα δεν αναπαριστούν το σχήμα ενός προϊόντος, αλλά δηλώνουν, με υλικό μέσο, τις συνθήκες παροχής συγκεκριμένης υπηρεσίας.

108. Κατά τη γνώμη μου, αν θεωρηθεί ότι αυτό το είδος «σύνθετων» σημείων μπορεί να επιτελέσει τη λειτουργία σήματος, θα έπρεπε να εξετασθεί και ως προς αυτά το ζήτημα της δυνατότητας σωρευτικής εφαρμογής των κριτηρίων στο πλαίσιο εφαρμογής επί των σημείων αυτών του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', της οδηγίας.

109. Η προβληματική όμως αυτή βαίνει πέραν του πεδίου της υπό κρίση υποθέσεως.

110. Φρονώ ότι, λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, η απάντηση που πρέπει να δοθεί στο τρίτο ερώτημα είναι ότι το ίδιο σημείο μπορεί να εξετασθεί παραλλήλως υπό το πρίσμα των διαφόρων λόγων απαραδέκτου ή ακυρότητας οι οποίοι απαριθμούνται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', πρώτη και τρίτη περίπτωση, της οδηγίας, αλλά ότι το απαράδεκτο ή η ακύρωση της καταχωρίσεως σήματος δικαιολογείται μόνον όταν πληρούνται εξ ολοκλήρου οι προϋποθέσεις εφαρμογής ενός τουλάχιστον από τους λόγους αυτούς.

VI – Πρόταση

111. Κατόπιν των ανωτέρω εκτιμήσεων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει ως εξής στα προδικαστικά ερωτήματα που υπέβαλε το Hoge Raad der Nederlanden:

1. Η έννοια του σχήματος «που επιβάλλει η ίδια η φύση του προϊόντος», κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', πρώτη περίπτωση, της πρώτης οδηγίας 89/104/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Δεκεμβρίου 1988, για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών

35 — Βλ., όσον αφορά τη διαρρύθμιση καταστήματος λιανικής, απόφαση του γαλλικού Cour de cassation (ακυρωτικού δικαστηρίου) της 11ης Ιανουαρίου 2000, αριθ. 97-19.604, και επίσης την υπόθεση Apple (C-421/13, εκκρεμούσα).

περί σημάτων, αφορά το σχήμα του οποίου όλα τα ουσιώδη χαρακτηριστικά επιβάλλονται από την ίδια τη φύση του προϊόντος. Συναφώς, ουδεμία επιρροή ασκεί το γεγονός ότι το εν λόγω προϊόν μπορεί να έχει και άλλα, εναλλακτικά σχήματα.

2. Η έννοια του σχήματος «που προσδίδει ουσιαστική αξία στο προϊόν», κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', τρίτη περίπτωση, της οδηγίας αυτής, αφορά το σχήμα τα αισθητικά χαρακτηριστικά του οποίου αποτελούν ένα μόνον από τα στοιχεία που είναι κρίσιμα για την αγοραστική αξία του οικείου προϊόντος, συνιστώντας ταυτοχρόνως έναν από τους λόγους που ωθούν τους καταναλωτές να αγοράσουν το προϊόν αυτό. Η εν λόγω ερμηνεία δεν αποκλείει το ενδεχόμενο το επίμαχο προϊόν να διαθέτει και άλλα χαρακτηριστικά σημαντικά για τον καταναλωτή.

Ο τρόπος αντίληψης του μέσου καταναλωτή αποτελεί μία από τις περιστάσεις που πρέπει υποχρεωτικά να λαμβάνονται υπόψη στο πλαίσιο εξέτασης της εφαρμογής συγκεκριμένου λόγου απαραδέκτου ή ακυρότητας καταχωρίσεως σήματος, στις περιστάσεις δε αυτές συγκαταλέγονται, μεταξύ άλλων, η φύση της οικείας κατηγορίας προϊόντων, η καλλιτεχνική αξία του επίμαχου σχήματος, η ιδιομορφία του έναντι άλλων χρησιμοποιούμενων σχημάτων στη σχετική αγορά, η αισθητή διαφορά στην τιμή σε σχέση με ανταγωνιστικά προϊόντα που διαθέτουν παρεμφερή χαρακτηριστικά, ή η ανάπτυξη στρατηγικής προώθησης εκ μέρους του κατασκευαστή με έμφαση κυρίως στα αισθητικά χαρακτηριστικά του οικείου προϊόντος. Καμία από τις ανωτέρω περιστάσεις δεν είναι, αυτή καθαυτή, αποφασιστική.

3. Το ίδιο σημείο μπορεί να εξετασθεί παραλλήλως υπό το πρίσμα των διαφόρων λόγων απαραδέκτου ή ακυρότητας οι οποίοι απαριθμούνται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο ε', πρώτη και τρίτη περίπτωση, της προαναφερθείσας οδηγίας, αλλά το απαράδεκτο ή η ακύρωση της καταχωρίσεως σήματος δικαιολογείται μόνον όταν πληρούνται εξ ολοκλήρου οι προϋποθέσεις εφαρμογής ενός τουλάχιστον από τους λόγους αυτούς.